

УДК 007 : 304 : 001

ЕКОЛОГІЯ ЛЮДИНИ У СВІТІ МЕДІА

Олена Семенець

*Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
вул. Шевченка, 1, 25006, Кіровоград, Україна, e-mail: mails@kspu.kr.ua*

Стаття присвячена визначенню основних проблем збереження людської ідентичності у світі медіа. Розкрито актуальні питання екологічної організації інформаційної сфери, екології людини у світі масової комунікації в плані складників психологічної тріади. Окреслено домінантні принципи екологічного управління в галузі мас-медіа.

Ключові слова: медіаекологія, екологія людини, психологічна тріада, інформаційна сфера, мас-медіа, екологічне управління.

Сучасна доба, разом з пришвидшенням темпів інформаційного обміну, викликає значні ризики щодо безпечного існування світу й людини в ньому. Досліджуючи наслідки прискорення комунікацій у сучасному світі, французький філософ Поль Вірлію, зокрема, говорить про можливий “розпад темпоральності”, про “зараження відстаней і часових інтервалів, які формують сферу конкретного досвіду”, про початок світу “скінченного часу” [2, с. 94, 100]. Відповідно, постають питання екології часу й простору, нерозривно пов’язані з проблемами екології сучасної інформаційної сфери, екології людини, необхідністю вироблення засад принципово нового, екологічного управління життєвим простором.

Напрямок медіаекології, започаткований працями М. Маклюєна, Н. Постмена та ін., активно розвивається й у вітчизняній науці, передусім співробітниками Інституту екології масової інформації Львівського національного університету імені Івана Франка. Зокрема, в аспекті екології ноосфери Б. В. Потятиник виокремлює такі найважливіші проблеми сьогодення: неконтрольоване наростання й розмноження семіотичних структур (текстів, дискурсів, інформаційних потоків), автоматична поведінка людини, що програмується певними текстовими потоками (дискурсами) [4, с. 213].

Метою нашого дослідження є визначення основної проблематики збереження людської ідентичності у світі медіа, при цьому важливими завданнями вважаємо розкриття актуальних питань екологічної організації інформаційної сфери, екології людини у світі масової комунікації, а також окреслення домінантних принципів екологічного управління в цій галузі.

П. Віріліо пише, що інтерактивність, стрімкість і повсюдність у реальному часі як умови й ознаки сучасного інформаційного обміну, коли миттєва доставка новин, їхній “шоковий ефект” важливіші за зміст повідомлення, спричиняють небезпеку вибуху “інформаційної бомби” з можливими катастрофічними наслідками. У нечіткому й розмитому середовищі сучасного інформаційного протистояння, де нерозрізнені явища інформації та дезінформації, так само не відокремлені між собою, з одного боку, феномени “випадковості” й “глобального збою” та, з другого, інформаційна агресія [2, с. 113]. У зв’язку із загрозою вибуху “інформаційної бомби” в глобальних вимірах виникає потреба застосування масштабних системних заходів — “встановлення системи соціального стримування та впровадження “автоматичних запобіжників” для запобігання перегріву, тобто розщеплення соціального ядра націй” [2, с. 86–87].

Майбутнє інформаційного глобалізованого світу визначається бурхливим розвитком основних мегатехнологій: нано- та біотехнологій, інформаційних та когнітивних технологій, — однак, взаємно доповнюючи та збагачуючи одна одну, вони не тільки створюють надпотужний потенціал перетворення природи, соціуму, людини, але при цьому й несуть потенційну загрозу самознищення людства.

У 2000 році американський науковець і програміст Білл Джой у своєму есе “Чому ми не потрібні майбутньому”, аналізуючи небезпеки, пов’язані з розвитком генної інженерії, нанотехнологій, робототехніки, аргументує тезу, що в наш час самі лише знання можуть породити принципово нові види катастроф і зловживань. Для створення нових видів зброї вже не потрібні особливе обладнання чи рідкісна сировина — достатньо самих лише знань. Через доступність освіти й інформації в сучасному світі глобальні катастрофи можуть бути спричинені не великими державами, а навіть окремими екстремістами, комп’ютерними “геніями”. Порівняно з ХХ століттям, позначеним фактом розроблення *зброї масового знищення* (ядерної, біологічної, хімічної), у ХХІ столітті до небезпек, які загрожують людству, додаються *знання масового знищення*, робить висновок учений [8].

Інформаційна епоха змінює хід еволюції людського мислення. Технології маніпуляційного впливу, вироблені потоками ЗМІ, перенасиченість сучасного світу інформацією та “культура абсурду”, що інтенсивно розвивається в наш час як реакція на лавину інформації, що її людський мозок уже не здатен опрацювати, — усі ці фактори, по суті, блокують у людській свідомості необхідну фазу міркування, роздуму, яка повинна складати основу формування розумових структур. Про загрозу деградації людського мислення в умовах сучасної цивілізації ще в 1990-ті роки попереджала нейрофізіолог, академік Н. П. Бехтерева [1].

Ризики й небезпеки, що зростають у сучасному світі через прискорення темпів його розвитку та нестабільність інформаційної сфери, зумовлюють особливу гостроту проблем **екології людини** в аспекті організації всіх складників її психологічної тріади — **розуму, волі, почуттів**.

Екологія мислення в постмодерну добу вимагає принципово нових підходів у пізнавальній активності та інформаційній взаємодії людини зі світом. Настає епоха англійського філософа Нового часу Френсіса Бекона, який проголошував метою науки збільшення влади людини над природою: “Знання — сила”, вимагає уточнення в новітньому когнітивному контексті. У постмодерному нелінійному світі, що розвивається в “режимі із загостренням”, де еволюційні

кризи неминучі, оскільки складна організація поблизу моменту максимального розвитку стає чутливою до малих коливань, до окремих флуктуацій на мікrorівні, — акцент мусить бути зроблений передусім на діалозі та співпраці із середовищем людського існування.

Завершення доби Нового часу (Модерну) потребує осмислення найважливіших його здобутків, а саме всебічного соціального, політичного й духовного звільнення людини, небаченого злету думки, коли технологічні досягнення дали людині безмежну владу над природою. Однак тепер, на початку Постмодерну, значно важливіше усвідомити необхідність збереження навколишнього світу, суспільства й самої людини. Важливо розуміти й антропологічну природу нинішньої глобальної кризи, витoki якої не лише в природних та соціальних чинниках, а передусім у процесах, що відбуваються із самою людиною.

Екологія волі передбачає врахування й оцінку можливих наслідків людського втручання в організацію світобудови, аналіз ступеня дозволеності у свободі людських дій і вчинків. Породженням Нового часу стало явище, яке С. Л. Франк називав “титанізмом”, маючи на увазі гіпертрофоване вольове начало, нічим не стриману самовпевненість людського розуму, який нехтує своїми обмеженими можливостями. У “титанізмі”, переконаному, що “людській волі, керованій прагненням до абсолютної правди, дана можливість докорінної перебудови світу”, виникає, усупереч об’єктивним законам, нестримне бажання змінити природу, в тому числі й природу самої людини, виникає “спроба перетворення космічних основ людського буття” [6, с. 19, 23].

Свавілля “титанізму” призвело в історії людства до появи утопічних соціально-реформаторських проєктів, які виявилися руйнівними, оскільки неминуче тягли за собою насилля та страждання мільйонів людей: “Починаючи з таборитів, Томаса Мюнцера, анабаптистів і закінчуючи якобінством і комунізмом — усі конкретні спроби здійснити людськими державно-правовими засобами повну рівність, блаженство й абсолютну справедливість, тобто царство абсолютної правди на землі, роковим чином створювали у світі небувалу в інших, звичайних формах світового буття тиранію зла, насилля, неправди, приниження людини” [7, с. 290]. Слушність цих спостережень філософа й релігійного мислителя підтверджена всім історичним досвідом ХХ століття: від комуністичного тоталітаризму та націонал-соціалізму Третього рейху до ідей ісламського фундаменталізму.

Екологія сфери чуттєвого набуває особливої актуальності у світі новітніх електронних медіа. Віртуальність та ілюзорність постмодерного світу спричинюють ризик інфляції не лише у сфері грошей і товарів, а й у царині “осмисленості наших відношень зі світом”, пише П. Віріліо. Системний ризик нині пов’язаний не тільки з можливою ланцюговою реакцією банкрутства банків і підприємств, а й з “небезпечною втратою зору, колективною сліпотою людства, спричиненою розладом фактичності того, що відбувається, та нашою дезорієнтацією в реальному...” [2, с. 91].

Оманливість, непевність і неоднозначність візуальних феноменів, влада вітрини за склом і “крах видимого” — саме в такому середовищі людина змушена тепер вести пошук даних про навколишній світ. “Екран проти екрана, монітор домашнього комп’ютера та кінескоп телевізора стануть місцем боротьби за першість на загальному ринку сприймання, з появою контролю над яким розпочнеться нова ера і в етиці, й в естетиці”, — передбачає П. Віріліо [2, с. 90].

Аналогове поступається місцем цифровому, і це збіднює чуттєве сприймання. Абстрактні математичні операції поступово й неухильно витісняють будь-яку схожість, будь-яке відношення подібності між одиницями зберігання інформації та їхніми відповідниками — речами в реальній дійсності. Цифрове кодування образної, звукової, тактильної й нюхової інформації послаблює наші безпосередні відчуття, що загрожує остаточним зараженням екології чуттєвого, пише філософ. Це тягне за собою загрозу й у сфері індивідуальної та колективної пам'яті — загрозу поширення “загальної амнезії”, цього останнього досягнення “індустрії забуття”, яка замінює сукупність аналогової інформації — цифровою інформацією, комп'ютерним кодом, що прийшов на зміну мові “слів і речей” [2, с. 98–99].

Такий стан амнезії вловлює сучасна реклама й намагається переконати свого адресата в протилежному, апелюючи, як зазвичай, до високих почуттів: “Ви відчували *по-справжньому*? Ви захоплювалися *по-справжньому*? Ви знаєте, що таке шоколад *по-справжньому*? — «Roshen» перший, *справжній* шоколад”, — чуємо й бачимо в телевізійних рекламних роликах.

Комунікація в сучасному суспільстві відбувається в нечіткому, невизначеному інформаційному середовищі, ознаками якого виступають можливість різних змін, спроможність інформаційного середовища впливати на реальність, зростання ролі комунікатора [5, с. 161]. Разом з ускладненням форм соціальної організації та прискоренням ходу історичного часу зростають невизначеності й ризики, у тому числі й ризики зісковзування на катастрофічні сценарії розгортання історичних подій. Зростання складності нашого світу означає водночас і зростання його нелінійності, непередбачуваності. Синергетична наукова парадигма пропонує новий підхід у теорії управління — екологічний, який означає передусім підтримку інновацій, що відповідають тенденціям сталого (з погляду синергетики — метастабільно стійкого) розвитку системи.

“Управління починає ґрунтуватися на поєднанні людського втручання із сутністю внутрішніх тенденцій систем, що розвиваються. Тому тут виникає в певному розумінні вищий тип детермінізму — детермінізм із розумінням неоднозначності майбутнього та з можливістю виходу на бажане майбутнє. Це — детермінізм, який підсилює роль людини” [3, с. 57]. Згідно із синергетичним підходом, ефективне управління складними системами можливе тільки як “м'яке”, нелінійне управління, орієнтоване на власні тенденції та шляхи еволюції цих систем, що дає можливість їм саморозгортатися.

Для того щоб змінити поле шляхів розвитку складної структури, трансформувати спектр структур-атракторів, найбільш ефективним підходом виявляється не грубий зовнішній вплив, а реалізація можливості перебудови самого соціального середовища: “А перебудувати середовище значить змінити поведінку елементів або підсистем цього середовища в кожній локальній ділянці, змінити поведінку кожної окремої людини, кожної сім'ї, колективу. Звідси стають зрозумілими причини сильного впливу реклами, масової зміни свідомості через телебачення й радіо, “промивання” мізків” [3, с. 183].

Мас-медіа — система, що самоорганізується. Відповідно до загальних закономірностей ієрархії середовищ, їй притаманний більш швидкий темп розвитку, порівняно з нижчими, керованими рівнями. Звідси й зростання ризиків у сфері медіа, залежно від наявних темпів прискорення інформаційного обміну. Управління системою мас-медіа повинне бути спрямоване на підтримку життє-

во важливих для неї та цінних для збереження динаміки розвитку соціуму аттракторів її еволюції.

Оптимальна організація сфери засобів масової комунікації повинна бути спрямована на пробудження внутрішніх тенденцій розвитку системи, мусить передбачати відкритість і нелінійність результатів діяльності, наявність зворотних зв'язків у системі та взаємної циклічної детермінації (дія — результат), резонансне вбудовування в середовище, у якому функціонують медіа. Такі синергетичні принципи організації медіа-сфери покликані забезпечити самокерований і самопідтримуваний розвиток ЗМК, сприятимуть досягненню екологічного балансу людини у світі медіа. Розроблення конкретних механізмів такої організації становить перспективу подальших досліджень.

1. Бехтерева Н. П. О мозге человека. XX век и его последняя декада в науке о мозге человека / Н. П. Бехтерева. — СПб. : Нотабене, 1997. — 67 с.
2. Вирилио П. Информационная бомба. Стратегия обмана / П. Вирилио ; пер. с фр. И. Окуневой. — М. : ИТДГК "Гнозис", фонд "Прагматика культуры", 2002. — 192 с.
3. Князева Е. Н. Основания синергетики. Синергетическое мировидение / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. — М. : КомКнига, 2005. — 240 с.
4. Потятиник Б. В. Медіа : ключі до розуміння / Б. В. Потятиник. — Львів : ПАІС, 2004. — 312 с.
5. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. — М. : Рефлбук, К. : Ваклер, 2006. — 656 с.
6. Франк С. Л. Ересь утопизма: Критика идейных основ религиозного, политического и социального утопизма / С. Л. Франк. — Буэнос-Айрес : Русь, 1946. — 35 с.
7. Франк С. Л. Свет во тьме / С. Л. Франк. — 2-е изд. — Париж : YMCA-Press, 1949. — 402 с.
8. Joy B. Why the future doesn't need us / B. Joy // Wired. — 2000. — April. — P. 238–262.

ECOLOGY OF A PERSON IN THE WORLD OF MASS-MEDIA

Olena Semeneč

Vynnychenko State Pedagogical University of Kirovograd,
Shevchenko str., 1, 25006, Kirovograd, Ukraine

E-mail: mails@kspu.kr.ua

The main problems of maintenance of human identity in the world of mass-media are defined in the article. The topical questions of ecological organization of information sphere, ecology of a person in the world of mass communication in the aspect of the components of psychological triad are exposed. Dominant principles of ecological management in mass-media sphere are outlined.

Key words: Media Ecology, ecology of a person, psychological triad, information sphere, mass-media, ecological management.

ЭКОЛОГИЯ ЧЕЛОВЕКА В МИРЕ МЕДИА

Елена Семенец

Кировоградский государственный педагогический университет

имени Владимира Винниченко,

ул. Шевченко, 1, 25006, Кировоград, Украина

E-mail: mails@kspu.kr.ua

Статья посвящена определению основных проблем сохранения идентичности человека в мире масс-медиа. Раскрыты актуальные вопросы экологической организации информационной сферы, экологии человека в мире массовой коммуникации в плане составляющих психологической триады. Очерчены доминантные принципы экологического управления в сфере медиа.

Ключевые слова: медиаэкология, экология человека, психологическая триада, информационная сфера, масс-медиа, экологическое управление.

Стаття надійшла до редколегії 01.09.2011

Прийнята до друку 26.09.2011